

DANUTĖ GAILIENĖ

KAJIE MUMS PADARĖ

LIETUVOS GYVENIMAS TRAUMŲ
PSICHOLOGIJOS ŽVILGSNIU

ДАНУТЕ ГАЙЛЕНЕ

ЩО ВОНИ З НАМИ ЗРОБИЛИ

ЖИТТЯ ЛИТВИ З ТОЧКИ ЗОРУ
ПСИХОЛОГІЇ ТРАВМИ

З литовської переклала
Аушра Тараненко

Львів
Видавництво Старого Лева
2025

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку
Радою філософського факультету Вільнюського університету.
(Протокол № 50 від 22 жовтня 2008 р.)

Рецензенти: проф. Вітаутас Беляускас, проф. Рімантас Жяльвіс

Дануте Гайлене

Г15 Що вони з нами зробили. Життя Литви з точки зору психології травми
[Текст] : Дануте Гайлене ; переклад з лит. Аушри Тараненко. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. — 248 с.

ISBN 978-966-448-621-4

У книзі професорки Вільнюського університету Дануте Гайлене представлено комплексне дослідження колективної травми литовського народу, спричиненої драматичними подіями XX століття — радянськими окупаціями, депортаціями, ув'язненнями та наслідками тоталітарного режиму. Авторка поєднує історичний аналіз із психологією травми та соціологією, простежуючи, як репресії й насильство вплинули на ментальність, систему цінностей, стан здоров'я і якість життя суспільства. Особливу увагу приділено феномену політичних в'язнів, парадоксальній «свободі у неволі», кризі громадського здоров'я та викликам, що постали перед Литвою після відновлення незалежності.

Це видання є водночас науковим дослідженням і глибокою культурно-політичною рефлексією, що дозволяє зрозуміти, як історична пам'ять і досвід страждання формують сучасну ідентичність нації та визначають її шлях у майбутнє.

УДК 308(474.5)-047.37

Видання профінансовано
Литовським інститутом культури

© Дануте Гайлене, текст, 2008, 2021
© Оксана Йориш, дизайн обкладинки, 2025
© Аушра Тараненко, переклад, 2025
© Видавництво Старого Лева,
українське видання, 2025

ISBN 978-966-448-621-4 (укр.)
ISBN 978-609-466-552-3 (лит.)

Усі права застережено

ЗМІСТ

Передмова до українського видання.	9
Передмова до другого видання	11
Передмова	13

Розділ 1. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ	15
Травматичний воєнний невроз	19
Травматичний невроз: органічний, психологічний або моральний.	23
Травми нацистських концтаборів і Голокосту	30
Ветерани війни у В'єтнамі та діагностика ПТСР.	35

Розділ 2. ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ	40
Що таке психологічна травма.	40
Посттравматичний стресовий розлад	49
Наслідки важкої тривалої травми	55
Проблема віктимізації та стигматизації	58

Розділ 3. ЯК ДІЄ ТРАВМА. ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ	64
Початок теоретичних узагальнень.	66
Процес травми	69

Наслідки важкої тривалої травми	74
Вплив колективної травми	75

Розділ 4. ІСТОРИЧНІ ТРАВМИ 78

Перша радянська окупація (1940–1941 рр.)	79
Нацистська окупація (1941–1944 рр.)	80
Друга радянська окупація (1944–1990 рр.)	82
Шок від репресій.	83
Арешт, допити	86
У тюрмах, таборах, на засланні.	87
«Ті, що пішли, щоб не повернутися»: вимушена еміграція.	89
Травма повернення	92
«Арештована жалоба».	95
Окуповані.	100

Розділ 5. ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬНОГО ВИЗНАННЯ ТРАВМИ 103

Проблема визнання травми в історії психотравматології	103
Чому люди уникають визнавати травму та її наслідки.	108
Проблема визнання травм комуністичного режиму	122
Наслідки заперечення злочинів комунізму	130

Розділ 6. ВПЛИВ РЕПРЕСІЙ НА РЕПРЕСОВАНИХ ТА ЇХНІХ ДІТЕЙ 138

Намагання оцінити	139
Вплив репресій	144
«Передача» травм наступним поколінням	150
Діти репресованих.	156

Розділ 7. НАСЛІДКИ ІСТОРИЧНОЇ ТРАВМИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ 162

Драма сім'ї	164
Криза громадського здоров'я.	167
«Радянська модель смертності»	168
«Ми програли битву з пияцтвом»	171
Самогубства	174
Моральна травма	180

Розділ 8. ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ. 183

Як люди це витримують?	183
Чи кожному людину можна зламати? Травма як етіологічний фактор	195
Що допомагає не зламатися?	199
«Посттравматичний ріст»	212
Соціальне подолання травми.	215

Короткий підсумок	219
Література	229

ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ

Коли 24 лютого 2022 року російська армія напала на Україну, у Литві піднялася величезна хвиля солідарності та співчуття, адже пам'ять про тривалі окупації та історичні травми, спільні для наших країн, досі дуже жива. Ми – мешканці *Кривавих земель*, за визначенням відомого на весь світ історика Тімоті Снайдера, для яких Друга світова війна не закінчилася навесні 1945 року. Комуністичний режим проіснував ще декілька десятиліть, аж до розпаду Радянського Союзу 1991 року. Послідовні радянська, нацистська та знову радянська окупації спричинили численні та важкі історичні травми.

Вплив історичних травм як на репресованих людей, так і на все суспільство, охоплюючи не одне покоління, буває складним і тривалим. Історичні травми нелегко забути, а відновлення зруйнованої ідентичності – це складний процес. Для того, щоб суспільство могло зцілитися від історичних травм, спочатку має припинитися сама травматизація. Лише тоді можна буде осмислювати та загоювати рани минулого.

Після того як Литва відновила свою незалежність 1991 року та вигнала радянську армію, у нас виникли умови для створення вільної, сучасної демократичної держави. З подоланням

травми суспільство змогло замислитися над власним досвідом історичної травми та знайти шляхи зцілення.

У Вільнюському університеті ми розпочали систематичні наукові дослідження психології травми. Ми прагнули оцінити психологічні наслідки окупаційних режимів для різних груп суспільства та окремих людей, передачу наслідків травми наступним поколінням, а також можливості подолання колективних травм та відновлення суспільства. *Що вони з нами зробили?* У книзі я спробувала відобразити дані тривалих наукових досліджень та виклики суспільства, звільненого від тоталітаризму, у позбавленні від обтяжливої спадщини історичних травм.

Я сподіваюся, що висновки, представлені в книзі, та дані наших наукових досліджень будуть корисними для українських спеціалістів і суспільства у створенні власного наративу *про українське життя крізь призму психології травми* — історії про біль, який досі не проходить, але також про стійкість, про відчай і солідарність, про народження вільної нації.

Слава Україні!

Дануте Гайлене

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

ДВАНАДЦЯТЬ РОКІВ минуло від моменту першої публікації цієї книги. Останнім часом інтерес до неї серед читачів знову зріс — багато хто почав про неї запитувати. Особливо багато звернень щодо перевидання ми отримали від людей, які народилися під час руху Саюдіса та на початку незалежності. Очевидно, нове покоління також прагне переосмислити свою історію та ідентичність і відчуває брак знань про виклики, пов'язані з історичними поворотними моментами.

За ці дванадцять років відбулося чимало: проведено нові наукові дослідження, з'явилися нові дані, цікаві роздуми про минуле — в літературі, театрі, творчості різних митців. Настільки багато, що, аби охопити все, потрібна або нова книга, або видання тієї самої — без змін.

Ми вирішили нічого не змінювати.

Коли я тоді писала цю книгу, цілком свідомо обрала дещо провокаційну назву — «Що вони з нами зробили. Життя Литви з точки зору психології травми». Насамперед я хотіла дати назву історичним травмам, пережитим Литвою, і прагнула показати, як страждання та стійкість, шкода та подолання, замовчування й відкритість переплітаються в людині, а також як ці